

28. Zrównoważony rozwój jako wyzwanie globalne

Geneza koncepcji zrównoważonego rozwoju, czyli rozwoju, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi, z poszanowaniem środowiska naturalnego oraz z myślą o możliwościach zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń, sięga lat 60. XX wieku. Dotychczasowy rozwój cywilizacyjny, oparty na dążeniu do systematycznego zwiększania możliwości produkcyjnych oraz konsumpcyjnych, związany był z ekstensywną eksploatacją złóż naturalnych oraz nieliczeniem się z możliwościami regeneracyjnymi ziemi. Już w połowie XIX wieku, choć z uzupełnieniem innej perspektywy, brytyjski ekonomista William Stanley Jevons – jeden z twórców klasycznej teorii ekonomii – opisał paradoks wydajności energetycznej. Jak zauważał, bardziej efektywne wykorzystanie surowców naturalnych (Jevons odnosił to do węgla) prowadzi nie do zmniejszonego zużycia, a wprost przeciwnie – do jego zwiększenia. Paradoks Jevonsa, który przysporzył mu sławy w połowie XIX wieku, w kolejnych dekadach uległ zapomnieniu. Przypomniano sobie o nim dopiero w trakcie kryzysu energetycznego z lat 1973–1974 i w związku z rosnącym niepokojem co do perspektywy wyczerpania się zapasów surowców energetycznych. Ponownie odkryty Paradoks Jevonsa wpisał się w szerszy nurt wskazujący na znaczenie środowiska w życiu człowieka. Stopniowo zaczęto zauważać, jak wskazuje Zbigniew Hull, iż „rewolucja naukowo-techniczna i rozpowszechnienie broni masowej zagłady po II wojnie światowej oraz wynikająca stąd globalizacja życia gospodarczego i politycznego spowodowały, że człowiek zaczął naru-

ścić równowagę przyrodniczą w skali całej planety i we wszystkich sferach swojej aktywności społeczno-gospodarczej”¹.

Geneza podjęcia tematu ochrony środowiska

Zwrócenie uwagi przez społeczność międzynarodową na problemy dotyczące ochrony środowiska związane było z pojawiającymi się skutkami działalności ludzkiej. Jedną z największych katastrof ekologicznych, z jakimi musiały zmierzyć się Stany Zjednoczone, był tzw. „The Dust Bowl” (1930–1938). Gospodarcza prosperity USA w latach 20. XX wieku napędzała dynamiczny rozwój rolnictwa na wielkich amerykańskich równinach. W Teksasie, Oklahomie, Kansas czy Kolorado pod uprawę roli wykorzystywano każdy skrawek ziemi. Intensywna eksploatacja stopniowo wyjałowiła ziemię, czyniąc ją podatną na erozję. W 1930 roku nastąpiła wielka susza. Amerykańskie prerie, wcześniej porośnięte trawami, szybko zamieniły się w pustynię, a wiejące wiatry wzbijały w powietrze tumany kurzu, tworząc burze pyłowe, które niszczyły wszystko na swojej drodze. „The Dust Bowl” spowodował największą migrację ludności w historii Stanów Zjednoczonych. Z terenów dotkniętych katastrofą ekologiczną wyjechało ponad 3,5 miliona osób. Amerykański rząd federalny zmuszony został do podjęcia działań zmierzających do przywrócenia amerykańskim preriom ich naturalnego charakteru. Do „The Dust Bowl” nawiązał Christopher Nolan w filmie *Interstellar*, w którym wykorzystał także fragmenty wypowiedzi naocznych świadków z miniseriale dokumentalnego *The Dust Bowl* w reżyserii Kena Burnsa².

Niebagatelne znaczenie dla kwestii ochrony środowiska miały dramatyczne skutki Wielkiego smogu londyńskiego, który spowił stolicę Wielkiej Brytanii w dniach 5–9 grudnia 1952 roku. Na początku grudnia 1952 roku w Londynie znacząco spadła temperatura powietrza, co

---

¹ Z. Hull, *Problemy filozofii ekologii*, [w:] *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, A. Papuziński (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1999, s. 56.

² <https://longstoryshort.pl/the-dust-bowl/> [dostęp: 15.06.2019].

spowodowało wzrost zużycia węgla (najczęściej niskiej jakości, zanieczyszczonego związkami siarki), który wykorzystywano do ogrzewania mieszkań. Niekorzystne warunki atmosferyczne (niska temperatura, mgła oraz bezwietrzność) w połączeniu z ogromną ilością gazów i pyłów wydobywających się z kominów, ale także spalin samochodowych, przyczyniły się do powstania dosłownie toksycznej mgły. W wyniku problemów oddechowych, spowodowanych przez wysokie stężenie dwutlenku siarki w atmosferze, zmarło około 12 tysięcy osób (ponad 4 tysiące pomiędzy 5–9 grudnia 1952 roku, a dalsze 8 tysięcy na skutek komplikacji spowodowanych ostrą niewydolnością oddechową). Dopiero zmiana pogody i silny wiatr rozproszyły smog. Samo słowo, będące połączeniem angielskich słów *smoke* – dym oraz *fog* – mgła, po raz pierwszy zostało użyte w 1905 roku przez H. A. des Voeuxa do określenia czarnej mgły spowijającej Londyn.

Rosnące nierówności społeczne

Koncepcja zrównoważonego rozwoju to nie tylko kwestie związane z ochroną środowiska naturalnego. Przyjęte w 2000 roku Milenijne Cele Rozwoju w dużej mierze kładą nacisk na kwestie społeczne. Jednym z największych wyzwań cywilizacyjnych – i to nie tylko dla krajów globalnego Południa – wciąż pozostają rosnące nierówności społeczne. Jak wynika z „World Inequality Report 2018”, w 1980 roku Europa Zachodnia i Stany Zjednoczone miały podobny poziom nierówności społecznych. Wówczas udział 1% najbogatszych w dochodach był zbliżony w obu regionach (ok. 10%). W 2016 roku w Europie Zachodniej udział 1% najbogatszych wzrósł do 12%, podczas gdy w Stanach Zjednoczonych do poziomu 20%. Z kolei udział w dochodach biedniejszej połowy społeczeństwa w Europie Zachodniej zmniejszył się nieznacznie z 24% do 22%, podczas gdy w Stanach Zjednoczonych z 21% do 13%. Co więcej, z raportu opublikowanego przez brytyjską organizację Oxfam wynika, iż w 2014 roku w rękach 1% najbogatszych ludzi na Ziemi znajdowało się 48% światowego majątku, a pozostali ludzie (99%) posiadali jedynie 52%. Dysproporcja ta stale się powiększa. Na przestrzeni lat 2009–2014 majątki 80 najbogatszych ludzi na świecie podwoiły się, podczas gdy majątek biedniejszej połowy ludzkości zmniejszył się. W 2014 roku owa 80-tka najbogatszych posiadała tyle samo, co 3,5 mld ludzi ubogich. (zob. rozdz. *Nierówności społeczne w świecie współczesnym*).

Avatar, reż. James Cameron, 2009

Jeden z najdroższych filmów w historii kina, *Avatar* w reżyserii Jamesa Camerona, to opowieść o losach sparaliżowanego byłego żołnierza, który dostaje szansę na odzyskanie zdrowia. Jedynym warunkiem jest wzięcie udziału w misji na planecie Pandora. Planecie, która jest symbiozą wszystkich żyjących tam organizmów i na którą wkracza brutalnie człowiek pragnący eksploatacji znajdujących się tam złóż cennych surowców. Film Camerona stanowi popkulturowy manifest wzywający do wzajemnego współistnienia, poszanowania odmienności w celu budowania przyszłości opartej na zrównoważonym rozwoju. Zarazem stawia pytania o możliwość ekorozwoju i rolę człowieka w świecie. O etyczny wymiar eksploatacji złóż, o granice wzrostu napędzanego niepoohamowaną żądzą zysku.

Globalne inicjatywy ochrony środowiska

Wielki smog londyński zwrócił uwagę, nie tylko Wielkiej Brytanii, ale i całego świata, na kwestie jakości powietrza i szerzej – ekologii. W 1956 roku uchwalono w Wielkiej Brytanii ustawę o czystym powietrzu, która stopniowo zakazywała palenia węglem oraz nakazywała podwyższać kominy fabryk, tak by wydobywające się zanieczyszczenia rozpraszaly się na wysokościach³.

Na forum międzynarodowym za przełomowe należy uznać działania podjęte na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, do których należy

zaliczyć szczególnie XXIII Sesję Organizacji Narodów Zjednoczonych (1968) oraz powstały w jej wyniku Raport Sekretarza Generalnego ONZ Sithu U Thanta *Człowiek i jego środowisko* (*The Problems of Human Environment*) (1969). Nie mniej istotne znaczenie miała Konferencja sztokholmska ONZ „Mamy tylko jedną ziemię” (1972) oraz przyjęta w jej trakcie Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka (tzw. Deklaracja Sztokholmska). Deklaracja składała się z 28 zasad odnoszących się do ochrony środowiska oraz walki z ubóstwem. Po raz pierwszy ochrona środowiska naturalnego wskazana została jako jedna z podstawowych funkcji państwa. Ponadto w trakcie konferencji wskazano na potrzebę powołania przy ONZ wyspecjalizowanej agencji w zakresie ochrony środowiska naturalnego, co przyczyniło się do powołania rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 16 grudnia 1972 roku Programu Środowiskowego Or-

³ <https://globenergia.pl/smog-londynski-od-niego-wszystko-sie-zaczelo/> [dostęp: 15.06.2019].

organizacji Narodów Zjednoczonych (United Nations Environment Programme, UNEP). Siedzibą UNEP została stolica Kenii – Nairobi.

Niebagatelne znaczenie dla rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju miała działalność Klubu Rzymskiego, zrzeszającego wybitnych naukowców i polityków. W 1972 roku przygotowany został raport *Granice wzrostu (The Limits to Growth)*, którego autorami byli Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers oraz William W. Behrens III. Natomiast w 1974 roku Mihajlo Mesarović i Eduard Pestel przygotowali drugi raport *Ludzkość w punkcie zwrotnym (Mankind at the Turning Point)*. W swych raportach Klub Rzymski ostrzegał, iż nadmierna industrializacja oraz rozwój gospodarczy wkrótce może przekroczyć granice ekologiczne⁴ (o działaniach Klubu Rzymskiego zob. rozdz. *Prognozowanie i analiza trendów a rozumienie globalnego świata*)

Raport Brundtland

Prace na forum ONZ podsumowane zostały w 1987 roku przez Gro Harlem Brundtland, która opracowała raport *Nasza wspólna przyszłość (Our Common Future)*, znany także jako Raport Brundtland, w którym zaprezentowana została jedna z najczęściej wykorzystywanych definicji zrównoważonego rozwoju jako „rozwoju, który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”⁵. Raport Brundtland stanowił nowe, kompleksowe podejście dotyczące rozwoju społeczno-ekonomicznego, wskazując zarazem na potrzebę uwzględniania takich kwestii, jak: ochrona środowiska naturalnego, redukcja zanieczyszczeń, eksploatacja surowców naturalnych,

---

⁴ T. Klarin, *The Concept of Sustainable Development; From its Beginning to the Contemporary Issues*, „Zagreb International Review of Economics & Business” 2018, Vol. 21, No. 1, s. 71.

⁵ H. Brundtland (ed.), *Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development*, United Nations 1987, https://www.are.admin.ch/dam/are/en/dokumente/nachhaltige_entwicklung/dokumente/bericht/our_common_futurebrundtlandreport1987.pdf.download.pdf/our_common_futurebrundtlandreport1987.pdf, s. 37 [dostęp: 16.06.2019].

redukcja gazów cieplarnianych, walka z ubóstwem i głodem oraz dążenie do pokojowego współistnienia. Ponadto Raport wskazywał na niezbywalne prawa wszystkich ludzi do wody, jedzenia, ubrania czy miejsca zamieszkania. Jak zauważano w Raporcie, działania zmierzające do poprawy jakości życia ludzi na całym świecie bez rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych i degradacji środowiska wymagają integracji działań w trzech kluczowych obszarach:

- wzrostu gospodarczego i równomiernego podziału korzyści;
- ochrony zasobów naturalnych i środowiska;
- rozwoju społecznego⁶.

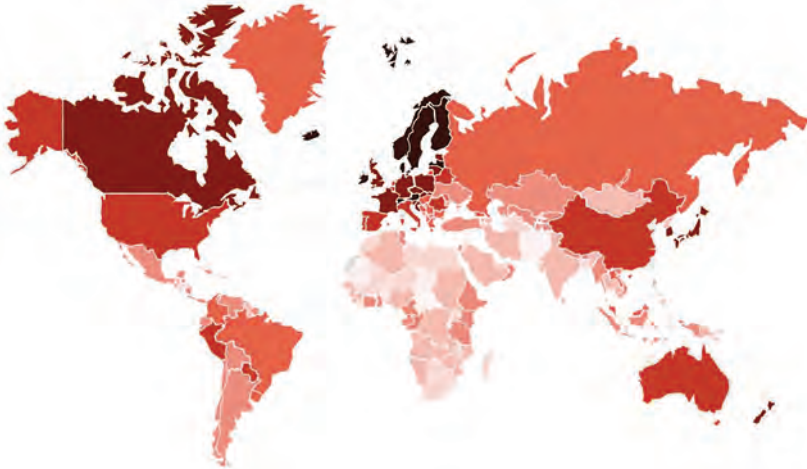
Rozwój koncepcji zrównoważonego rozwoju

Raport Brundtland stanowi swoisty punkt zwrotny w kontekście uznania zrównoważonego rozwoju jako paradygmatu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Stanowił on nie tylko pierwsze całościowe ujęcie problematyki zrównoważonego rozwoju, ale stał się także asumptem do kolejnych działań. W 1992 roku odbyła się w Rio de Janeiro konferencja ONZ „Środowisko i Rozwój”, która znana jest jako Pierwszy Szczyt Ziemi. Konkluzje konferencji zawarte zostały w dokumentach Agendy 21 (*Action Programme – Agenda 21*). Agenda 21 zawiera 27 zasad, których realizacja ma na celu ustanowienie sprawiedliwego partnerstwa na arenie międzynarodowej, uwzględniającego płaszczyzny ekologiczną, społeczno-polityczną oraz ekonomiczną. Jej ideą przewodnią było hasło „myśl globalnie – działaj lokalnie”. Agenda 21 koncepcję zrównoważonego rozwoju opierała na trzech fundamentalnych kwestiach:

- koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego zgodnego z ograniczeniami ekologicznymi;
- koncepcji potrzeb odnoszącej się do redystrybucji zasobów w celu zapewnienia jakości życia dla wszystkich;

---

⁶ Ibidem.

Globalny Indeks Zrównoważonej Konkurencyjności za 2017 rok

Źródło: Sustainable Competitiveness World Map 2017.

Mapa przedstawia Globalny Indeks Zrównoważonej Konkurencyjności w 2017 roku, który obliczany jest na podstawie 111 wskaźników pogrupowanych w 5 subindeksów: Kapitał naturalny, Efektywność zasobów, Kapitał intelektualny, Efektywność zarządzania i Spójność społeczna. Dane pochodzą m.in. z: Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego czy różnych agencji ONZ. Im ciemniejszy kolor, tym wyższy Globalny Indeks Zrównoważonej Konkurencyjności.

- koncepcji troski o przyszłe pokolenia, która wskazywała na konieczność długoterminowego wykorzystywania zasobów w celu zapewnienia lepszej jakości życia dla przyszłych pokoleń.

Raport Brundtland, a następnie Agenda 21, koncepcję zrównoważonego rozwoju odnoszą nie tylko do wymiaru ekologicznego, widząc w niej szerszą perspektywę rozwoju. W tym duchu utrzymane zostały także Milenijne Cele Rozwoju (*Millennium Development Goals*), przyjęte na szczycie ONZ w 2000 roku, które stanowiły zobowiązanie społeczności międzynarodowej obok ochrony środowiska naturalnego także do redukcji ubóstwa i głodu, zapewnienia równego statusu kobiet i mężczyzn, poprawy stanu zdrowia, poprawy stanu edukacji, walki z AIDS oraz zbudowania globalnego partnerstwa na rzecz rozwoju. Wskazane cele wyznaczały kierunki rozwojowe do 2015 roku.

Stan ich realizacji zawiera raport *The Millennium Development Goals Report 2015*, w którym możemy przeczytać, iż w przeciągu 15 lat udało się m.in.: zredukować o połowę skrajne ubóstwo (w 1990 roku w skrajnym ubóstwie żyło 1,9 mld ludzi, a w 2015 roku 836 mln); zmniejszyć o połowę liczbę ludzi niedożywionych w krajach rozwijających się; zmniejszyć ze 100 mln (2000) do 57 mln (2015) liczbę dzieci, które nie uczęszczały do szkoły podstawowej; zapobiec 6,2 mln śmierci z powodu malarii; uratować dzięki profilaktyce, diagnozie i leczeniu gruźlicy 37 mln ludzi; poprawić warunki sanitarne 2,1 mld ludzi na świecie. Oficjalna pomoc rozwojowa państw globalnej Północy zwiększyła się w okresie objętym Milenijnymi Celami Rozwoju o 66%, by w 2014 roku wynieść 135,2 mld dolarów⁷.

Kontynuacją założeń wskazanych w Milenijnych Celach Rozwoju z 2000 roku było przyjęcie Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ we wrześniu 2015 roku „Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju”, zawierającej 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju oraz związanych z nimi 169 zadań obejmujących pięć obszarów: ludzi (*people*), planetę (*planet*), dobrobyt (*prosperity*), pokój (*peace*) i partnerstwo (*partnership*).

Współczesna koncepcja zrównoważonego rozwoju, która wyłania się ze wskazanych dokumentów przyjętych przez społeczność międzynarodową, opiera się na trzech filarach: ekologii – społeczeństwie – gospodarce. Koncepcji zrównoważonego rozwoju nie należy zatem odnosić wyłącznie do aspektów związanych z polityką ekologiczną. Zrównoważony rozwój oparty jest na procesie decyzyjnym, w którym uznaje się integralny wymiar problemów gospodarczych, środowiskowych i społecznych⁸, traktując wskazane kwestie jako priorytetowe zarówno w kontekście sprawiedliwości wewnątrz-generacyjnej (zapewnienie równego i sprawiedliwego dostępu do zasobów dla ludzi współcześnie żyjących), jak i międzygeneracyjnej (pozostawienie do

---

⁷ Millennium Goals Development Report 2015, United Nations 2015, https://www.undp.org/content/dam/undp/library/MDG/english/UNDP_MDG_Report_2015.pdf. [dostęp: 16.06.2019].

⁸ T. Klarin, *The Concept of Sustainable Development...*, s. 87.

Haiti – państwo bez lasów

Haitańczycy od lat wykorzystują drewno do produkcji węgla drzewnego. W wyniku prowadzonej systematycznie przez lata wycinki drzew, w 2015 roku zaledwie 4% powierzchni Haiti pokrywały lasy.

Źródło: NASA

Jeden z najtragiczniejszych w skutkach przykładów braku poszanowania dla środowiska naturalnego odnaleźć można na Haiti. Haitańczycy od lat wykorzystują drewno do produkcji węgla drzewnego. W wyniku prowadzonej systematycznie przez lata wycinki drzew w 2015 roku zaledwie 4% powierzchni Haiti pokrywały lasy. Degradacja środowiska naturalnego okazała się zgnębna dla ludności. W 1987 roku, gdy lasy stanowiły ok 25% powierzchni Haiti, uderzenie trzeciej kategorii Huraganu Emily nie spowodowało ofiar w ludziach. Ale w 2004 roku Haiti nie miało już naturalnych barier. Trzy dni ulewnych deszczy w górach, niegdyś zalesionych, spowodowały powódzie i lawiny błotne, które zabiły ponad 2600 osób. W tym samym roku tropikalna burza Jeanne, która przeszła przez Haiti, nie napotykając naturalnych barier, spowodowała powódź, która zabiła 1870 osób. Degradacja środowiska nie pozwala wyjść ze skrajnego ubóstwa temu karaibskiemu państwu, którego sąsiadem, dzielącym z Haiti jedną wyspę, jest Dominikana, będąca zarazem jednym z najczęstszych kierunków turystycznych w regionie.

dyspozycji przyszłym pokoleniom niezbędnych dla nich zasobów oraz niezdegradowanego środowiska naturalnego)⁹.

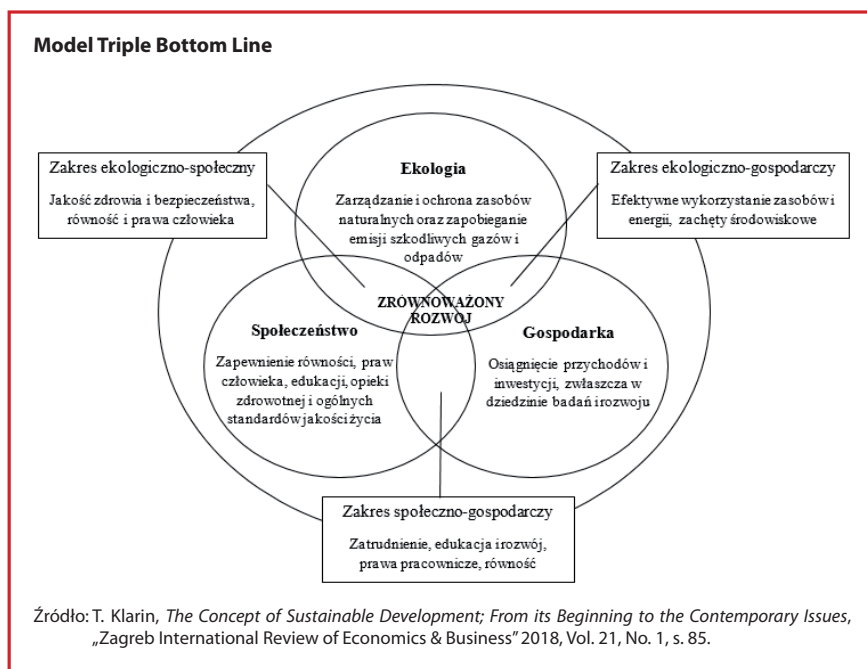
John Elkington zaproponował w powyższym kontekście model pomiaru realizacji działań z zakresu zrównoważonego rozwoju znany jako „Triple Bottom Line” (TBL). Jak zauważał, zrównoważony rozwój obejmuje jednocześnie dążenie do dobrobytu gospodarczego, jakości środowiska naturalnego oraz równości społecznej¹⁰. Dlatego też poziom realizacji działań powinien być mierzony w każdej z tych trzech sfer. W odniesieniu do filaru gospodarczego będą to wskaźniki, takie jak: dochody osobiste, koszty niepełnego zatrudnienia, wzrost zatrudnienia, podział zatrudnienia według sektorów oraz procentów przedsiębiorstw w każdym z sektorów, czy przychody według sektorów gospodarki przyczyniające się do produktu krajowego brutto. Filary ekologiczny (środowiskowy) określają takie wskaźniki, jak: stężenie dwutlenku siarki, stężenie tlenków azotu, wybrane priorytetowe zanieczyszczenia (np. powietrza), zużycie paliw kopalnianych czy zarządzanie odpadami. Natomiast w odniesieniu do filaru społecznego są to m.in.: stopa bezrobocia, współczynnik zawodowej aktywności kobiet, średni dochód gospodarstwa domowego, względne ubóstwo, poziom bezpieczeństwa, poziom wykształcenia czy średnia długość życia¹¹. Graficzne odwzorowanie modelu Triple Bottom Line prezentuje rysunek obok.

---

⁹ L. Pawłowski, *Rola monitoringu środowiska w realizacji zrównoważonego rozwoju*, „Rocznik Ochrona Środowiska” 2011, t. 13, s. 334.

¹⁰ O. Amos O., E. Uniamikogbo, *Sustainability and Triple Bottom Line: An overview of two interrelated concepts*, „Igbinedion University Journal of Accounting” 2016, Vol. 2, s. 92.

¹¹ T. Slaper, T. Hall, *The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work?*, <https://www.ibrc.indiana.edu/ibr/2011/spring/article2.html> [dostęp: 22.06.2019].

Należy zarazem zauważyć, iż mimo wzrostu świadomości ekologicznej, a tym samym i uznania ekologii za jeden z fundamentów rozwoju cywilizacyjnego, realizacja założeń wysuwanych w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju cały czas napotyka na trudności. Krytycy koncepcji wskazują na jej ideowy wymiar, który ze względu na zbyt ogólnikowe założenia nie stwarza realnych punktów odniesienia, do których należy dążyć¹². Przykładowo, Hilary Hove, wskazuje iż koncepcja zrównoważonego rozwoju nie wnosi nic nowego, tylko wpisuje się w już istniejący nurt krytyczny dotyczący stosunków społeczno-ekonomicznych. Ponadto, jak zauważa, koncepcja ta, stworzona przez „Świat Zachodu”, nie uwzględnia prawdziwych przyczyn rosnącego rozwarstwienia po-

¹² T. Kosiek, *Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia?*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, Seria: Organizacja i Zarządzanie 2015, z. 85, s. 233–244.

między krajami rozwiniętymi a globalnym Południem¹³. W podobnym tonie pisze K. R. Nayar, wskazując, iż punktem odniesienia w koncepcji zrównoważonego rozwoju są kraje Północy, zawdzięczające swoją pozycję także eksploatacji krajów globalnego Południa¹⁴. Niektórzy badacze zwracają ponadto uwagę, że samo pojęcie jest zbyt obszerne, co stwarza pole do różnych interpretacji na poziomie decyzyjnym, często sprzecznych i niespójnych¹⁵. Sukhamoy Chakravorty stwierdził wręcz, iż pojęcie zrównoważonego rozwoju jest tak nieprecyzyjne, iż nie oznacza nic konkretnego, dla nikogo¹⁶.

Skuteczność realizacji założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju jest trudna do oceny. Raczej możemy mówić o lokalnych sukcesach, związanych z działaniami podejmowanymi przez poszczególne państwa, niż z globalną koncepcją rozwoju. Podstawowym ograniczeniem jest przede wszystkim różny stopień rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych regionów świata, a co się z tym wiąże brak odpowiednich środków finansowych i technologii. Jeszcze ważniejsze wydają się cele polityczne i gospodarcze, stawiane przez najważniejszych graczy globalnych, które wpływają na możliwości realizacji zadań wskazywanych w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju.

---

¹³ H. Hove, *Critiquing Sustainable Development: A Meaningful Way of Mediating the Development Impasse?*, „Undercurrent” 2014, Vol. 1, No. 1, s. 48–54.

¹⁴ K. R. Nayar, *Politics of Sustainable Development*, „Economic and Political Weekly” 1994, Vol. 29, No. 22, s. 1327–1329.

¹⁵ H. Hove, *Critiquing Sustainable Development: A Meaningful Way of Mediating the Development Impasse?*, „Undercurrent” 2014, Vol. 1, No. 1, s. 48–54.

¹⁶ S. Salunkhe, *The concept of sustainable development: roots, connotations and critical evaluation*, „Social Change” 2003, Vol. 33, No. 1, s. 75.

Od Don Pedro II do Atlantic Forest Restoration Pact

Wraz z pojawieniem się portugalskich osadników w Ameryce Południowej nastąpił proces stopniowej degradacji Lasu Atlantyckiego. W pierwszej fazie pozyskiwano drewno, a od XVII wieku i po odkryciu złóż złota, 3 mln hektarów lasu zostało wyciętych pod gospodarstwa rolne. Z kolei XIX i XX wiek przyniosły kolejną fazę degradacji lasu, tym razem na potrzeby plantacji kawy. Skalę wylesienia najdobitniej obrazował przykład stanu Sao Paulo, na obszarze którego areal Lasu Atlantyckiego zredukowany został w latach 1854–1973 z 80% do 8%. Jednakże ekspansywna eksploatacja środowiska naturalnego nie pozostała bez konsekwencji. W drugiej połowie XIX wieku miasto Rio de Janeiro stanęło w obliczu niedoborów wody oraz zagrożeń lawin błotnych z otaczających je wzgórz. Doprowadziło to do pierwszych inicjatyw związanych z odnowieniem Lasu Atlantyckiego oraz pierwszymi próbami uregulowań dotyczących zrównoważonego użytkowania lasów. Z inicjatywy brazylijskiego cesarza Don Pedro II pomiędzy 1862 a 1892 rokiem posadzono tysiące sadzonek drzew wokół Rio de Janeiro, które obecnie stanowią leśny park narodowy Tijuca. Wiek XX przyniósł kolejne inicjatywy związane z ochroną środowiska naturalnego. Zobowiązano rolników do ochrony kluczowych obszarów ekosystemów; wymagano także rekompensat za szkody środowiskowe. Należy tutaj zaznaczyć, iż w Brazylii na podstawie ustawy Lei de Terras, przyjętej w 1850 roku, większość obszarów zajmowanych przez Las Atlantycki jest w prywatnych rękach. Przyjęta w 1988 roku Konstytucja federalna wpisała ochronę środowiska naturalnego jako jedno z kluczowych zadań dla rządu federalnego i władz stanowych. Zmiany legislacyjne i coraz większa aktywność organizacji pozarządowych, takich jak Instituto Internacional de Sustentabilidade (na czele którego stoją dr Bernardo Baeta Neves Strassburg i prof. Agnieszka Latawiec), dało nowy impuls procesowi odtworzenia Lasu Atlantyckiego. W 2009 roku powołano Atlantic Forest Restoration Pact, w którym główną siłę stanowią czynnikobywatelskie. Założenia ruchu, dotyczące odtwarzania Lasu Atlantyckiego, oparte są na koncepcji zrównoważonego rozwoju, a stawiane cele ogniskują się na: dbaniu o różnorodność biologiczną, promowaniu usług ekosystemowych oraz rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich. Sukcesy Brazylii na polu działań w zakresie polityki ekologicznej i szerzej zrównoważonego rozwoju stanęły pod znakiem zapytania wraz z wygraniami wyborów prezydenckich przez Jair Bolsonaro (2018), który kwestionuje dotychczasową politykę swego kraju w zakresie ochrony środowiska naturalnego.

* S. Pinto i in., *Governing and Delivering a Biome-Wide Restoration Initiative: The Case of Atlantic Forest Restoration Pact in Brazil*, „Forests” 2014, Vol. 5 (9), s. 2212–2229.

Słowniczek

Zrównoważony rozwój – koncepcja, wedle której propagowany jest rozwój społeczny, w którym „potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie” (Raport Brundtland).

Raport Brundtland – raport „Nasza wspólna przyszłość”, przygotowany pod kierunkiem Gro Harlem Brundtland, norweskiej polityk, trzykrotnej premier norweskiego rządu, w którym zaprezentowana została koncepcja zrównoważonego rozwoju. Jak wskazywał Raport, w celu podniesienia poziomu życia ludzi bez rabunkowej eksploatacji środowiska niezbędne jest zintegrowanie działań w trzech kluczowych obszarach: wzrostu gospodarczego i równomiernego podziału korzyści; ochrony zasobów naturalnych i środowiska; rozwoju społecznego.

Model „Triple Bottom Line” (TBL) – model stworzony przez Johna Elkingtona ma na celu mierzenie społecznej, ekologicznej i gospodarczej wydajności firmy przez pewien okres czasu.

Kalendarium

1987 – Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju, na czele której stała Gro Harlem Brundtland, przedstawiła raport *Nasza wspólna przyszłość* (*Our Common Future*), w którym zaprezentowana została koncepcja zrównoważonego rozwoju.

1992 – w Rio de Janeiro (Brazylia) odbyła się II Konferencja ONZ pt. „Środowisko i rozwój”, znana także jako „Szczyt Ziemi”. W konferencji uczestniczyły 183 delegacje rządowe. W trakcie konferencji przyjęto następujące dokumenty: Agendę 21, Deklarację z Rio oraz Zasady o lasach. Podpisano także konwencje o różnorodności biologicznej oraz w sprawie zmian klimatu.

2000 – na szczycie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku przyjęta została Deklaracja Milenijna zawierająca Millenijne Cele Rozwoju. Przyjęte cele stanowiły zobowiązanie społeczności międzynarodowej w zakresie realizacji założeń w ramach zrównoważonego rozwoju.

Problemy do dyskusji

1. Czym jest koncepcja zrównoważonego rozwoju?
2. Proszę wskazać na skutki, jakie może nieść degradacja środowiska i ekspansywna gospodarka zasobami naturalnymi?
3. Jak walczyć z nierównościami społecznymi w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju?

Dodatkowa literatura

- Bardi U., *Wydobycie. Jak poszukiwanie bogactw mineralnych pustoszy naszą planetę*, tłum. J. Bednarek, Insytytu Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2019.
- Campbell B., *Ekologia człowieka. Historia naszego miejsca w przyrodzie od prehistorii do czasów współczesnych*, tłum. M. Bitner, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Klein N., *Doktryna szoku: jak współczesny kapitalizm wykorzystuje klęski żywiołowe i kryzysy społeczne*, tłum. H. Jankowska, Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2008.
- Klementewicz T., *Geopolityka trwałego rozwoju*, Elipsa Dom Wydawniczy, Warszawa 2013.
- Kołodko G., *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2013.
- Kołodko G., *Wędrujący świat*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2008.
- Michalski R., Sawicki J., Błaszczuk D., Prandecki K., *W stronę zrównoważonego rozwoju*, Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Warszawa 2015.
- Papuziński A. (red.), *Zrównoważony rozwój: od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.
- Sadowski R., Łepko Z. (red.), *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa 2017.
- Smil V., *Tworzenie bogatego świata. Perspektywy w ekonomii, przemyśle, środowisku*, tłum. A. Śmiechowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- Zabłocki G., *Rozwój zrównoważony. Idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.

Reportaż WWF Polska ***My som stond. Co z transformacją Śląska?***

Spalanie węgla i innych paliw kopalnych to główny czynnik zmiany klimatu, a węgla w Polsce do wydobycia mamy na maksymalnie 30 lat. Śląsk jest regionem, w którym transformacja energetyczna już się zaczęła. W efekcie w Katowicach i innych miastach regionu kwitną inne branże przemysłu i usług! WWF Polska wraz z WWF z Bułgarii, Niemiec i Grecji wzięło udział w programie dotyczącym Sprawiedliwej Transformacji. Przygotowany przez WWF Polska dokument *My som stond. Co z transformacją Śląska?* pokazuje, jak długim, skomplikowanym i trudnym procesem jest Sprawiedliwa Transformacja.

